त्रिविधे च नमस्कारे कायिकश्रेष्ठतमः स्मृतः"। अन्यत्र विस्तरः २ऊर्द्ध्वस्थितस्याधःपतनानुकूलक्रियाभेदे(नोओया) ३चन्द्रार्ककक्षयोर्याम्योत्तरयोरन्तरे यथोक्तं सि० शि० प्रमिता० "यत् पूर्वापरभावेन लम्बनास्थं तदन्तरम्। नद् याम्योत्तरभावे नतिसंज्ञं तदुच्यते" सि०शि० "अथ याम्योत्तरायां तु भित्तौ पूर्वोक्तमालिखेत्। ये कक्षामण्डले तत्र ग्रहे ढक्षेपमण्डले। त्रिभोनलग्न ढग्ज्या या स ढक्षेपो द्वयोरपि। तच्चापांशैर्नतौ बिन्दू कृत्वा वित्रिभसंज्ञकौ। तद्भम्बनकलाः प्राग्वल्लग्नेयास्ता नतिलिप्तिकाः। कक्षयोरन्तरं यत् स्याद् वित्रिभे सर्वतोऽपि तत्। याम्योत्तरं नतिः सात्र ढक्षेपात् साध्यते ततः" सि० शि०। "तयोर्द्वयोः स्वाधात् स्वस्वढक्षेप चापांशैर्नतौ बिन्दू कार्य्यौ। तौ च वित्रिभसंज्ञौ। ततः प्राग्वद् मध्याद् भूपृष्ठाद् स्वस्वे प्रसार्य लम्बनलिप्तिका ज्ञेयास्ता नतिलिप्तिकाः। नतिर्नाम चन्द्रार्ककक्षयोर्याम्योत्तरमन्तरम् तद्वित्रिभलग्नस्थाने यावत् सर्वतोऽपि तावदेव भवति। अतो ढक्षेपात् साधिता नतिः"प्रमिता०

नद अर्चायाम् निघण्टुः स्तुतौ निरु०। भा०पर०सक० सेट्। नदति अन(ना)दीत् ननाद। यद यन्द इत्यस्य ण्योपदेशत्वात् सति निमित्ते यत्वं नास्येति भेदः। प्रणिनदति

नद सन्तोषे भा०पर० सक० सेट् इदित्। नन्दति अनन्दीत् इत्। नन्दथुः "यस्यासौ तस्य नन्दथुः" भट्टिः। अण्योपदेशत्वात् न यत्वम् प्रनिन्दति।

नद पु० नदति शब्दायते पचा० अच्। भिन्ने शोणसिन्धुभैरवदामोदरब्रह्मपुत्रादौ जलप्रवाहभेदे २समुद्रे च। नदस्य अलक्षितानाच्छिन्नजलप्रवाहः पुंस्त्वान्वितः।"अष्टमहिसु तीर्थानि नदाश्च तत कोटयः" पद्मपु०। नद–स्तुतौ कर्मणि अच्। ३ऋषौ पु०"ऋषिर्नदो भवति नदतेः स्तुतिकर्मणः" निरु०।

नदथु पु० नद–अव्यक्तशब्दे वा० अथुच्। वृषभझूलिते। "निनदमिव नदथुमिवाग्नेर्ज्वलन उपहृयोति" छा०उ० "नदथुमिव वृषभझूलितमिव" भा०।

नदनु पु० नद–अनु।१मेघे उणादिकोषः।२सिंहे शब्दार्थचि० भावे अनु। ३शब्दे "तविष्यन्तो नदनुमा ऋजीषी" ऋ० ६।१८।२ "नदनुमान् शब्दवान्" सा०

नदर त्रि० नदस्यादूरदेशादि अश्वा० र। १नदसन्निकटदेशादौ नास्ति दरो भयं यस्य। २भयशून्ये त्रि०।

नदराज पु० ६त० टच् समा०। समुद्रे "प्रथमं प्रबुद्धनदराजसुतावदनेन्दुनेव तुहिनद्युतिना"माघः। नदपत्न्यादयोऽप्यत्र

नदाल त्रि०नद वा०आल। भाग्ययुक्ते। अस्य भगालवाचित्वात् तत्पुरुषे प्रकृतिस्वरः तेन कुम्भीनदालमित्यत्र मध्योदात्तताऽस्य सि० कौ०

नदी स्त्री नद–अच् पचादिगणे नदट् इति निर्देशात् टित्त्वेन ङीप्। अष्टसहस्रधनुरन्यूनदेशव्यापिजलायामक्षत्रिमायां जलप्रवाहरूपायां गङ्गाप्रभृतौ। "धनुः सहस्राण्यष्टौ च नतिर्यासां न विद्यते। न ता नदीशब्दवहा गङ्गाद्यास्ते परिकीर्त्तिताः" छन्दोगप० उक्तपरिमाणवतीष्वेव नदीशब्दो रूढः। द्वीपभेदे नदीभेदास्तत्तद्द्वीपशब्दे द्रष्टव्याः। जम्बूद्वीपस्था नदीभेदाश्च विस्तरेण जम्बूद्वीपशब्दे १०४६पृ०भा०भी० पर्वोक्ता दर्शिताः। कासाञ्चिन्नदीनामुत्पत्तिस्थानादिकं मत्स्यपुराणोक्तं प्रदर्श्यते।

"प्रागुत्तरेण कैलासाद्दिव्यं सौगन्धिकं गिरिम्। सर्वधातुमयं दिव्यं सुवेलं पर्वतं प्रति। चन्द्रप्रभो नाम गिरिः स शुभो रत्नसन्निभः। तत्समीपे सरो दिव्यमच्छोदं नाम विश्रुतम्। तस्मात् प्रभवते दिव्या नदी ह्यच्छोदिका शुभा। तस्यास्तीरे वनं दिव्यं मन्दारैत्ररथं शुभम्"। "कैलासाद्दक्षिणप्राच्यां शिवं सर्वौषधिं गिरिम्। मनःशिलामयं दिव्यं शबलं पर्वतं प्रति। लोहितो हेमशृङ्गस्तु गिरिः सूर्यप्रभो महान्। तस्य पादे महद्दिव्यं लोहितं सुमहत्सरः। तस्मात् प्रभवते पुण्यो लोहित्यश्च नदो महान्। दिव्यारण्यं विशोकञ्च तस्य तीरे महद्वनम्"। "कैलासात् पश्चिमोदीच्यां ककुद्मानौषधीगिरिः। ककुद्मति च रुद्रस्य उत्पत्तिश्च ककुद्मिनः। तदङ्गनं त्रैककुदं शैलन्त्रिककुदं प्रति। सर्वधातुमयस्तत्र सुमहान् वैदुर्यो गिरिः। तस्य पादे महद्दिव्यं मानसं सिद्धसेवितम्। तस्मात् प्रभवते पुण्या सरयूर्लोकपावनी। तस्यास्तीरे वनं दिव्यं वैभ्राजं नाम विश्रुतम्" "कैलासात् पश्चिमायां तु दिव्यः सर्वौषधिगिरिः। अरुणः पर्वतश्रेष्ठो रुक्मधातुविभूषितः। भवस्य दयितः श्रीमान् पर्वतो हेमसन्निभः। शातकौम्भमयैर्दिव्यैः शिखाजालैः समाचितः। शतसंख्यैस्तापनीयैः शृङ्गैर्दिवमिवोल्लिखन्। शृङ्गवान् सुमहादिव्यो दुर्गः शैलो महाचितः। तस्मिन् गिरौ निवसति गिरिशो धूम्रलोचनः। तस्य पादात् प्रभवति शैलोदं नाम तत्सरः। तस्मात् प्रभवते पुण्या नदी शैलोदका शुभा। सा चक्षुःशीतयोर्मध्ये प्रविष्टा पश्चिमोदधिम्। अस्यु-